

בחוקות י*

קדושה של תמורת מעשר, כי בזה שקראו עשירי, ובאמת הוא האחד-עשר, הרי זה כאילו אמר "יהא תמורתו של העשירי"*. ולכן אומר שאין האחד-עשר עושה תמורה (היינו שאם יאמר על בהמת חולין אחרת שתהי' תמורת זה האחד-עשר, לא תחול עלי' קדושת מעשר), כי "אין תמורה עושה תמורה"†.

ור"מ סובר שאין קדושתו של האחד עשר בתור תמורת מעשר, אלא שע"י שקרא לו עשירי הרי הוא מקודש מעיקרי' בקדושת מעשר, ולכן גם עושה תמורה.

ומביא ר"מ רא"י לשיטתו מהא דהאחד עשר קרב ע"ג המזבח, ואילו ה' לו דין תמורה לא ה' קרב; כי לדעת ר"מ, אין תמורת מעשר קרבה ע"ג המזבח. אמנם דעת ר"י מבוארת בגמ'*, שתמורת מעשר קרבה ע"ג המזבח, ובמילא אין הקרבתו זו מוכיחה שאינו בגדר תמורה.

ב. והנה בסברת הפלוגתא דר"מ ור"י אם יש לאחד עשר קדושת מעשר או רק קדושה של תמורת מעשר, י"ל שר"י ס"ל שקריאת עשירי לאחד עשר אין בכחה לחודש קדושה בבהמה,

א. בסיום פרשתנו: כתוב "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהי' קודש לה'", וזהו מצות מעשר בהמה: כל בהמה עשירית בבקר ובצאן שיש לו לאדם מ' ישראל הרי היא "קודש לה'". "כיצד מעשרן כונסן לדיר ועושה להן פתח קטן וכו' ומונה בשבט אחד שנים וכו' והיוצא עשירי סוקרו בסקרא ואומר הרי זה מעשר"†.

מפסוק זה למדנו עוד דין פרטי בהפרשת מעשר בהמה, והוא מה ש' שנינו במשנה האחרונה של מס' בכורות: "קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין", ובגמ' שם: "מנין שאם קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין ת"ל וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהי' קודש (לרבות את כולן)".

אמנם בדין קדושתו של זה האחד-עשר שקראו עשירי, נחלקו ר"מ ור"י יהודה במשנה הנ"ל: "ואחד עשר קרב שלמים ועושה תמורה דברי ר"מ, אמר ר"י וכי יש תמורה עושה תמורה, אמרו משום ר"מ אילו ה' תמורה לא ה' קרב". היינו שר"י סובר ש-קדושתו של האחד עשר היא רק בגדר

(3*) ראה הרע"ב במשנה.

(4) תמורה יב, א. ובגמ' שם (יג, א): "אמר קרא ותמורתו ולא תמורת תמורתו".

(5) כדלפינן בתמורה (כא, א) מ"קדוש הם, הם קריבין ואין תמורתן קריבה".

(5*) בכורות סא, א.

(*) וסיום דמס' בכורות (והוריות).

(1) כו, לב.

(2) בכורות פ"ט כ"ו, וכו' בפרש"י עה"פ.

(3) ס, רע"ב.

ומביא ר"מ ראי' לשיטתו שטעות מעשר אינה בגדר דתמורה והתפשטות, מזה שהוא קרב ע"ג המזבח — דאם קדושת טעות מעשר כקדושת תמורה, הרי כשם שתמורתו של מעשר אינה קריבה (לדעת ר"מ) ע"ג המזבח מפני שאין קדושתה ("התפשטות") בתוקף הראוי להקרבה, הוא הדין בטעות מעשר שלא הו"ל ליקרב ע"ג המזבח; ומאחר שהוא קרב מוכחא מילתא שיש בה קדושה עצמית.

וצריך להבין:

מה מכריח את ר"י לומר שקדושת הי"א היא רק התפשטות קדושת העשירי? הרי בפשטות נראה כוונת היל"פ פותא מהפסוק "וכל מעשר בקר וצאן וגו'" היא לומר שכל מעשר שווה זל"ז¹, היינו שיש לטעות מעשר דין מעשר גמור — וה"ז דין מחודש כמו כו"כ דינים בקדשים — ומנ"ל לר"י לחלק בין מעשר למעשר דו"כל מעשר" ולומר דאינו אלא תמורת מעשר?

וי"ל בהסבר הוכחת שיטת ר"י: הדין הוא שקדושת טעות מעשר חלה רק על התשיעי ואחד עשר (ולא על שמיני ושנים עשר וכו'). והטעם ע"ז מבואר בגמ'²: "מה הוא (עשירי) אינו מקודש אלא בסמוך (פרש"י: "שאינו לך סמוך בו יותר מגופו") אף טעותו אינה

ו. א. עצם הקדושה של מעשר — כי אין קדושה זו חלה אלא על שהוא עשירי באמת; וזה שגם האחד-עשר מקודש כשקרא לו עשירי — היינו שע"י קריאה זו ("עשירי") נמשכת ומתפשטת וחלה עליו קדושתו של העשירי. ומכיון שלא חלה על האחד-עשר אלא רק התפשטות הקדושה של העשירי, על כן דינו כדין תמורה — שענינה גם כן התפשטות קדושת הקרבן על החולין, ולא קדושה עצמית. וזהו טעמו של ר"י שאין אחד עשר עושה תמורה, כי מכיון שקדושתו היא רק כקדושת תמורה המתפשטת מקדושת העשירי, אינה בתוקף כ"כ כבעשירי עצמו, כי רק בכוח קדושתו (העצמית) להתפשט בזולתו — משא"כ בהתפשטות אין בכח קדושתה להתפשט עוד ממנו והלאה³, והוא הטעם שאין תמורה עושה תמורה.

אמנם ר"מ ס"ל שהתורה חידשה בזה דין ב"גזירת מלך"⁴: "קריאה זו שקרא לו עשירי (בטעות) בכחה לחדש קדושה, והיינו שקדושת האחד-עשר אינה התפשטות (ותמורה), כ"א קדושה עצמית".

(6) וע"ד החילוק בין אב הסומאה לראשון וכו' (ראה רמב"ם הל' סומאת מת פ"ה הלכה ז"ח).

(6*) רש"י כת"י, הרע"ב.

(7) והא דתשיעי שקראו עשירי רק נאכל במומו — הוא כי "לפניו" דעשירי אין עדיין קדושת מעשר דמגין זה בעולם — וע"ד דכשקרא לעשירי עשירי פקעה קדושת מעשר ממגין זה ואין יא מקודש. וכ' מלבי"ם (ויקרא ג, א ס"ק קנו) שהוא מפני דרחמנא מעט' מהעשירי (תמורה כא, א).

ולפענ"ד דוחק שהרי לא נזכר זה כלל על אחר בבכורות.

(8) ושאני ס' שקראו עשירי דאאפ"ל ד"הקדש לפניו מקדש" (סא, א), או — דמעטי קרא (ראה לעיל הערה ז).

(8*) שם ס, ב. וראה גזיר לא, סע"ב.

א"ל מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושותים אין אנו מזכירים, א"ל בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך, א"ל גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וכו' הדר אתני לי אמרו משום ר"מ אילו הי' תמורה לא הי' קרב.

ואח"כ מובא בגמ': "פליגו בה רש"ב"ג ורבנן, חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף וכו', שלחו לתמן איזה מהם קודם שלחו להו סיני עדיף דאמר מר הכל צריכין למרי חטיא."

וצריך להבין, מהי השייכות של מחלוקת זו בין רשב"ג ורבנן (אי סיני עדיף או עוקר הרים עדיף) לה' שקורט דרשב"ג ור"מ ור"נ בהסוגיא שלפנ"ו? ומבאר ע"ז בספר באר שבע: "מייתי לה הכא אעובדא דר"מ ור' נתן שעלה על דעתם להעביר רשב"ג מנשיאותו מחמת שלא הי' סיני כמוֹר תם, וכתוב מי ימלל גבורות ה', כלֹו מר למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלותיו, ופליגי רשב"ג ורבנן אם סיני עדיף להיות נקרא שיכול להשמיע כל תהלותיו או עוקר הרים נקרא שיכול להשמיע כל תהלותיו והוא קודם". היינו, שר"מ ור"נ היו במעלת התואר "סיני", כי הרי היו בקיאים גם במס' עוקצין, ורשב"ג הי' "עוקר הרים", ועל יסוד חילוק זה הי' המו"מ שביניהם — ולכן מוֹר באת בהמשך לזה המחלוקת בין רשב"ג ורבנן (שהם, לפי הב"ש, ר"מ ור"נ י)

מתקדשת אלא בסמוך" (פרש"י: "כגון תשיעי ואחד עשר שהן סמוכין לו"). הרי מוכח מזה שקדושת טעות מעשר אינו חידוש דין מיוחד (היינו שקריאת "עשירי" עצמה פועלת קדושה בהת"ש יעי ובהאחד עשר) — דא"כ מאי שנא שמיני ושנים עשר שאינו מקודש כש"קראו "עשירי"? אלא ע"כ שקריאת "עשירי" לתשיעי או לאחד עשר אין בכוחה (לפעול בו קדושה עצמית) אלא רק להמשיך עליו התפשטות קדושת העשירי, ובהיותה בגדר התפשטות מהעשירי, אינה מתקדשת אלא בס"מוך": אין ביכלתה של הקדושה להתפשט אלא בהסמוך לעשירי.

ג. והנה בביאור ראיתו של ר"מ, מזה שקרב ע"ג המזבח, י"ל דאזיל לשיטתו במ"א: איתא בסוף מס' הו"ריות שר"מ ור' נתן רצו להעביר את רשב"ג מנשיאותו ע"י שנימא לי' גלי עוקצים (פרש"י: ידרוש לן מס' עוקצין) דלית לי', וכיון דלא גמר, נימא לי' מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלותיו, למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלותיו. ולא עלה בידם, כי באותו הלילה למד רשב"ג מס' עוקצין, ולמחר כשבקשו אותו לדרוש במס' עוקצין מיד דרש בה וכו'; ולבסוף קנסו לר"מ ולר"נ "דלא נימרו שמעתא משמיהו — אסי"קו לר"מ אחרים ולר"נ יש אומרים".

ובהמשך לזה איתא שם בגמרא: "מתני לי רבי לר"ש ברי' אחרים אומרים אילו הי' תמורה לא הי' קרב,

11 קהלת ט. ו.

12 וקורא אותם "רבנן" סתם כי קנסו

9 יג. ב.

10 תהלים קו. ב.

לקמי' דר"ע כיון דלא מצי קם אליבי' אתא לקמי' דר"י וגמר גמרא (פרש"י: המשניות סתומות כמו שהן כו') הדר אתא לקמי' דר"ע סבר סברא" (פרש"י: לעמוד על עיקר טעמי המשנה . . ולהבין דבר מתוך דבר וכו'). הרי שאף בהיותו עדיין תלמידו של ר"ע כבר עמד ר"מ על עיקר טעמי ה' משניות וכו', היינו ענין י' של חרי' פות ו' עוקר הרים"י.

על פי זה צריך ביאור: מהי ה' שייכות והסמיכות דהפלוגתא אם סיני עדיף, או עוקר הרים, להעובדא הנ"ל שלפני'?

(א): "מתני' . . תוספתא . . ספרא . . ספרי . . וכו' וכו' אליבא דר"ע", ור"מ ה' תלמידו מובהק דר"ע וכבירושלמי (ברכות פ"ב ה"א): "ר"מ יתיב דרש ואמר שמועתא מן שמי דרבי שמעאל ולא אמר שמועתא מן שמי דר' עקיבא כו' כל עלמא ידעין דר"מ תלמידו דר"ע" — הרי מובן שעיקר שיטתו דר"מ היתה כאופן לימודו אצל ר"ע.

(17) כמובן מ"ש התוס' בעירובין (מ) א ד"ה אדעתא דרב חסדא ה' "עוקר הרים" שהרי אמרו (שם סו, א) "רב ששת מירתע כולי גופי מפלפולי דרב חסדא, ושם הרי פרש"י (ד"ה מפלפולי): "חריף וסבר ה' ביותר ועמוק בשאלותיו, וביומא (לג, סע"א) פרש"י: "סברא לא ידענא — לתת טעם לדבר מדעתו, וכן בסוכה (כט, רע"א) פרש"י: "והדר מעיני בסברא — מה טעמו של דבר ואם יש להשיב כלום", וראה עירובין (עב, רע"ב) ובפרש"י שם (ד"ה הסבר). סנה' (מב, א) ובפרש"י שם (ד"ה מלחמתה). ע"ז (יט, סע"א) ובפרש"י שם (ד"ה סברא). וראה הלכות חלמוד תורה לאדמוה"ו פ"ב ה"א"ב.

(18) ולהעיר גם בנוגע לר' נתן מביק (ג, א) וב"מ (ק"ו, ב): "ר"ע דינא הוא נחית לעומקא דדינא".

מי עדיף סיני או עוקר הרים.

אבל לפי זה קשה מהא דאיתא בסנה' י': "כל הרואה ר"מ בביהמ"ד כאלו עוקר הרי הרים וטוחנן זב"ז", הרי אדרבא מפורש שר"מ ה' עוקר הרי הרים י'. גם אמרו רז"ל בעירור' ביני': "גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שאין בודרו של ר"מ כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו". ועוד שם: "תלמיד ה' לו לר"מ וסומכוס שמו שהי' אומר על כל דבר ודבר של טומאה מ"ח טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה מ"ח טעמי טהרה" — הרי שאפילו תלמידו של ר"מ ה' "עוקר הרים", ומצינו גם בסוטה י' "מעיקרא אתא (ר"מ)

אותם, ולא נימרו שמעתא משמייהו".

(13) כו. א. וראה תוס' (ד"ה חכם — גיטין סו, א): "ר"מ חריף ומקשה ור"י מתון ומסיק", וראה ספיה"מ תשי"ח ע' 123 הערה סו, שחריף ומקשה הוא "עוקר הרים".

(14) אין להביא ראי' שר"מ ה' עוקר הרים יותר מרשב"ג מסוגיא דידן. ההו' כתבי קושייתא בסתקא וכו' דלא הו' מיפריק כתבי פירוקי ושדו, וענין הקושיות ופירוקים שייך לעוקר הרים (והרי אאפ"ל דאשתמיטתי להביש עיקר הכתוב באותה סוגיא עצמה) — כי בפשטות היו הקושיות ותירוצים במס' עוקצין (דהרי כחנתם בזה היתה להראות שהוא אינו יודע כמותם), והרי מס' עוקצין למד רשב"ג רק לילה א', ובמילא אין מזה שום ראי' שבכלל היו "עוקר הרים" יותר מרשב"ג.

(15) יג, ב.

(16) כ, סע"א. ולהעיר שעל ר' עקיבא אמרו (שם מט, ב): "משמת ר"ע בטלו זרועי תורה", ופרש"י: "עומק סברא ולסמוך טעמי תושבע"פ וכו'". ולהעיר גם מסנהדרין (פו,

ג) בהסוגיא מובאה העובדה ד"מת" נ"י ל"י רבי לר"ש ברי"י, נראה בפש"ט שמהמכון בזה הוא השקוט שבין רבי ובנו באופן הזכרת דבר בשם ר"מ (בשם "אחרים" או "משום ר"מ"), אבל לא בתוכן הענין הנאמר בשמו, מכיון שאין לו שייכות לנדוד"ד — וא"כ למה הובא גם גוף הענין? ולא עוד, אלא לאחר שמסיים בגמ' "הדר אתני ל"י אמרו משום ר"מ" — חוזר ושונה עוה"9: "אילו הי' תמורה לא הי' קרב"?

ה. הביאור בכל הנ"ל: הפי' בהמ"ש הסוגיא הוא ע"פ הבאר שבע, היינו שגם העובדא דר"מ ור"ג היא מצד פלוגתתם עם רשב"ג אי "סיני" עדיף או "עוקר הרים"; אבל מי מהם "סיני" ומי "עוקר הרים", נלפענ"ד שמוח"ל לפת השיטה: ר"מ (כדמוכח לעיל) ור"ג היו במעלת "עוקר הרים", ור"ש — "סיני", וכפי שמשמע גם מהלשון "פליגו בה רשב"ג ורבנן חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף", וידוע דבסגנון זה, דלא נתפרש מי הוא ה"חד אמר" הראשון ומי השני, נקטינן דזה ששמו נזכר לראשונה הוא בעל הדיעה הראשונה, ולפ"ז בנדוד"ד רשב"ג הוא שאמר "סיני" עדיף, ור"מ ור"ג אומרים "עוקר

ד. נוסף על זה, כמה ענינים ודיו"קם בהסוגיא דורשים ביאור:

א) כשקנסו לר"מ ולר"ג "דלא נימ"רו שמעתא משמיהו" — למה בחרו דוקא את הכינוי "אחרים" לר"מ ו"יש אומרים" לר"ג?

ב) מצינו הרבה משניות שבהן נזכר שמו של ר"מ בפירוש — ואיך זה מתאים עם הקנס "דלא נימרו" משמיהו? דוחק לומר שכל אלו המשניות המרובות, שבהן הוזכר שמו, הוקבעה נוסחתן קודם העובדא הנ"ל²⁰; ואילו לאחר שקנסוהו לא נאמרו אלא אלו ההלכות המועטות שבהן נזכר בשם "אחרים"²¹.

(19) מובא מס' כריתות ח"ד (ימות עולם) שער ראשון (ס"י) ובסדר תר"א ס"ד דבהלכות שאמר ר"מ בשם אלישע אחר נקרא אחרים. אבל ראה לקמן הערה 21.

(20) ובפרט שבמשנה זו עצמה המובאת בסוגיא דילן, בתחילה איתא "דברי ר"מ ואח"כ "אמרו משום ר"מ".

(21) בתוס' (סוטה יב, א ד"ה אחרים): "שמועות שקיבל מאלישע בן אבוי' קבעום בשם אחרים מפני שהי' שמו אחר אבל שאר שמועות קבעום בשמו, ולא מסתברא וכי' אלא נראה דלאחר דאסקוהו אחרים חזר בו וכו'". ובס' כריתות ח"ה לשון למודים (שער א') סוף ס"י ל — הובא גם בסדה"ד (כותב בנוגע לזה שבר"ה ח, א) דריש ר"מ עשר תעשר, ובכריתות (יא, א) אמרו אחרים דברה תורה כלשון בני אדם) ש"ואולי יתכן לפרש דלכסוף ימיו כשקראוהו אחרים מההיא מעשה דהוריות חזר בו מעשר תעשר". ועפ"ז הי' מקום לומר דע"ז הוא בנוגע כל השמועות, דנקרא אחרים רק באותן שאמר אחר מעשה ההיא — אמנם הי' דוחק כמ"ש בפנים, וכן הקשה בסדה"ד.

וראה באר שבע כאן ומה שהקשה עליו בסדה"ד.

(22) ראה רדב"ז הל' מע"ש (פ"ו ה"ג).

(23) עפ"ז (שרשב"ג הוא סיני) יומתק מה שאמרו חז"ל (גיטין לה, א. וש"י). כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ וכו' — כי הרי המסקנא היא "סיני

— דא"כ איך למד כל עניני עוקצין בלילה אחד (ובפרט שלא משמע בה-סוגיא שלמד מפי חכם הבקי בדיני עוקצין; וגם הוא דבר שאינו לפי כבודו של הנשיא אשר מישוהו יצטרך ללמדו ענין מתחלתו) — אלא הפי' הוא ש"לא גמר" עוקצין בדקדוק ועמקי טעמי המשניות שבמס' זו²⁵.

ובזה יומתק מה שבחרו בעוקצין דוקא, כי אמרו בברכות²⁶ על רב יהודה "כולי תנווי בנויקין" הוה כו' וכי הוה מטי ר"י בעוקצין כו' אמר היות דרב ושמואל קא חזינא הכא, ופרש"י: "כלומר טעם המשניות הללו קשה עלי וכו'", ולכן כשרצו ר"מ ור"נ להראות חריפותם בעמקי טעמי המשניות וכו' שאלו אתי רשב"ג ב' עוקצין²⁷.

ב. (הובא גם במילואים ליהל אור לתהלים ע' תרמט"ז [649]). וצ"ע.

(25) וראה עירובין נג, סע"א: "דגלו מסכתא" ופרש"י (ד"ה דגלו) בפ"י הבי': "מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר", והרי כאן בקשו "גלי עוקצין".

(26) כ, א. תענית כד, סע"א ואילך. ושם, שרבה למד עוקצין "תליסר מתיבתא" (ובברכות פרש"י (ד"ה בתליסר): ב"יג פ' גים), והרי הוא הי' עוקר הרים, כמבואר בסוגיא זו דסוף הוריות.

(27) והרי אמרו (ב"ב קעה, ב) "הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות".

(28) עפ"ז יומתק גם למה לא מסיק בגמרא "תסתיים דרשב"ג אמר סיני עדיף ורבנן אמרי עוקה עדיף" מהסוגיא דלפניו, כי מסיפור זה עצמו אין הוכחה מה הי' חסר לרשב"ג בעוקצין, הבקאות או החריפות, ורק ע"י הוכחות ממק"א (דר"מ הי' "עוקר הרי הרים וסתנן זבי"י", ושבועותקצין ישנם כמה ענינים קשים וכו') מובן שהי'

הרים" עדיף. ואף שרשב"ג "לא גמר" מס' עוקצין, אין הפי' שלא למדה כללי.

עדיף. וראה בההערה שבסה"מ תש"ח (הובא בהערה 13) שאף שלא קבלו הא דשלחו סיני עדיף, ולכן איבעיא להו אח"כ, מ"מ מוכח ממקומות אחרים שסיני עדיף.

(24) ואף שאמרו "גלי עוקצין דלית לי", הפי' הוא שלית לי' החריפות והטעמים בזה שיוכל לתרגם הקושיות שהקשו אח"כ. וגם ב"לא גמר" הפי' כאן הוא כן [כי בענין "גמר" כמה דרגות כדמוכח בכוכ"כ מקומות, ומהם בב"ב (קמה, ב) דהתואר "גמרא" הוא בניגוד ל"בעל שמועות", אף שבד"כ "גמרא" הוא "בעל השמועות". וראה ה"ל ת"ת לאדמו"ר (פ"ב ה"א) שדוקא "לסבור סברות בעומק עיון טעמי ההלכות וכו'" נקרא "ליסבור", אבל ידיעת "הסעמים בדרך קצרה" נכלל ב"ליגמא"]. ועיי' צפנת פענח להוריות. (וכן י"ל במ"ש "וגרסה למחר").

ומה שפרש"י "לית לי" — שאין סדור לו, ובד"ה סיני עדיף (ועוד שם) פי' "מי ששנה משנה וברייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני" — י"ל, שבענין ה"סידור" גופא — ב' מדריגות: "סדורין לו (מפי השמועה)" — ומעלה זו ישנה במרי חטיא וסיני, ו"סדור לו" באופן שעומד על עומק טעמי הדבר — ומעלה זו היא רק בעוקיה.

ואף שהביאו ע"ז הכתוב "מי ימלא וגו'" ודרשו "למי נאה למלא בגבורות הי' מי שיוכל להשמיע כל תהלותיו", ובמכות (י, א) פרש"י (ד"ה שכל): "בקי במקרא במשנה ובהלכות ובאגדות", מ"מ הם סברו שכונת הכתוב היא שצ"ל "עוקר הרים" בכל תהלתו, ובוה גופא הי' מחלוקתם, ורשב"ג לא סבר כן, כ"א שכונת הכתוב היא לסיני (ע"ד פי' הבי"ש). ועפ"ז אין לידחק ולהרבות במחלוקת ולומר (כמ"ש בחדא"ג מהרש"א) שרשב"ג סבר שהכתוב קאי על סיפור שכתו של מקום כבמגילה (יח, א), אלא שלשניהם קאי על לימוד התורה, ורק נחלקו אם קאי על סיני או על עוקר הרים. אבל ראה ד"ה מי ימלא באוה"ת בראשית (כרך ב') תכא.

בכ"ז רצו לקרותו בכינוי כזה שבו תתבטא גם מעלתו. "עוקר הרים" לכן קראו אותו "אחרים". משא"כ ה' כינוי "יש אומרים" דאינו מדגיש ש' הוא מסוג אחר, אלא ש"יש" לו שיטה אחרת.

ואף שגם ר"נ ה' עוקר הרים. מ"מ מובן שכמה דרגות בזה, ור"מ ה' "עוקר הרים" יותר יי (וכדיוק הלשון שר"מ "עוקר הרי הרים וטוחנן זב"ז"), ולכן כינו לר"מ בשם המורה יותר על גודל חריפותו — סוג מיוחד יי.

ז. עפ"ז יש לבאר סברת ר"מ בדין תמורה — ובזה יובן ג"כ הטעם ש' מובא כאן (בנוגע להשקו"ט דרבי ור"ש ברי' איך לקרוא לר"מ) מה שאמר ר"מ "אילו ה' תמורה לא ה' קרב", כי בסברא זו ר"מ אויל לשיטתו ב' מעלת האיכות:

מכיון שר"מ סובר שהאיכות עיקר, לכן לדידי' (אף שיש להביא הוכחה מהא דא"ינה מתקדשת אלא בסמוך", שהיא רק התפשטות (תמורה), מ"מ) עדיפא יותר הראי' שיש לו קדושה עצמית — מהא דקרב ע"ג המזבח:

(30) ולפי' יתורץ גם למה נמנה ר"מ קודם ר"ג בכל הסוגיא, אף שר"מ ה' החכם ור"ג האב"ד, והרי האב"ד קודם לחכם (כד' מוכח מהסוגיא שלפנ' : "כשהנשיא נכנס וכו' כשאב"ד נכנס וכו' כשחכם נכנס וכו'"), כי ה' חריף יותר, והא דלא נעשה הוא האב"ד הוא לפי שאהני לר"ג "קמרא דאבון" (ופרשי' : כלומר . . . חשיבותא דאבין), משא"כ ר"מ ה' בן גרים (גיטין גו, א).

(31) וכהלשון "שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו".

ועפ"ז יובן זה דאסיקו לר"מ אח' רים", וגם סברת ר"מ בדין "אילו ה' תמורה לא ה' קרב", וכן הטעם למה הובאה הלכה זו כאן — כי בזה מתבאר ענינו ושיטתו של ר"מ, וכ' דלקמן.

ו. והנה כללות המחלוקת אם "סיני" עדיף או "עוקר הרים עדיף" י"ל שיסודה בחקירה הידועה יי אי הכמות מכריעה את האיכות, או להיפך; היינו, כשדבר א' גדול בכמות ומועט באיכות, ולעומתו דבר שהוא רב באיכות ומועט הכמות — איזה מהם חשוב יותר?

עד"ז י"ל בנדו"ד: סיני, "ששנה משנה וברייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני", גדולתו בלימוד התורה היא בכמות, אף שבאיכות אינו עומד כ"כ על עמקי טעמי ההלכות ופלפולן; ו"עוקר הרים" הוא חריף בטעמי ה' הלכות וכו', גדולתו בלימוד התורה היא באיכות, אף שבכמות אינו בקי כל כך כ"סיני". והמחלוקת היא מי עדיף: ריבוי הכמות, או ריבוי האיכות. רשב"ג סובר דהכמות היא העיקר, ור"מ ור"נ סברי דהעיקר היא האיכות.

לפי זה מובן למה "אסיקו לר"מ אחרים", כלומר, שהוא סוג אחר לגמרי — איכות אחרת. ולכן גם בעת שבאו לקונסו "דלא נימרו שמעתא משמי'",

חסר לרשב"ג בהחריפות; בלי הוכחות אלו, הרי אדרבה תפסויות הסיפור משמע כפי הבאר שבע.

(29) ראה לקח טוב להגרי' ענגל כלל טו בארכה. וראה לקיש חייא ע' 65 ואילך.

(לא שמתפשטת בה הקדושה דעשירי (כדעת ר"י), אלא שקריאת שם עשירי פועלת בה) קדושה עצמית].

ולכן כשמביא בגמרא שרבי אמר לר"ש ברי' שקראו לר"מ "אחרים", מביא גם את הענין שבקשר אליו אמר לו זאת — כי בהלכה זו באה לידי ביטוי שיטתו של ר"מ שאיכות עדיפא, והרי זהו הטעם מה "דאסיקו לר"מ אחרים", כנ"ל. ולכן גם לאחר שאמר רבי שאינו מזכיר שמו של ר"מ מטעם שהוא מן "בני אדם ש" בקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך" ור"ש ענה לו שאעפ"כ יש להזכיר את שמו: כופל עוה"פ הענין דאילו הי' תמורה לא הי' קרב" — בא לרמז, כי אעפ"י שבהסברא אשר בה' לכה זו דאילו הי' כו' (דאיכות עיקר כו') אפשר לעקור כבודך וכבוד בית אביך, בכ"ז מזכיר שם בעל המימרא משום טעמו של ר"ש; ולאידך גיסא מראה שמפני כבוד בית אב כו' מוכ"ח לשנות ולומר "אמרו משום ר"מ", ולא "ר"מ אומר", כי בהסברא שבאילו הי' תמורה לא הי' קרב" ביקשו לעקור כבוד בית אביו.

ועפ"י נחא בפשוט מה שבמקומות רבים במשנה נאמר "דברי ר"מ", אף "דאסיקו לר"מ אחרים" — כי רק באותן המשניות בהן דברי ר"מ תלוי יין בשיטתו הכללית דאיכות עדיפא ונאמרו לאחר עובדא הנ"ל יי נאמר

דהנה ההוכחה מהדין ש"טעותו אינה מתקדשת אלא בסמוך" היא מצד ענין הכמות, שהרי ההפך בין תשיעי ואחד עשר לשמיני ושנים עשר וכו' הוא בכמות (דהסמיכות), שהתשיעי ואחד עשר הם סמוכים יותר להעשירי. מ"ש א"כ ההוכחה מהא דקרב ע"ג המזבח היא ראי' מאיכות (הקדושה), שהרי ענין הקרבת קרבן הוא איכות מיר' חדת.

ולכן ר"מ דס"ל שהאיכות עיקר, סובר שאינו תמורה, כיון שמצד ה' איכות (מהא דקרב כו') מוכח שיש לו קדושה עצמית... [ומה ש"טעותו אינו מתקדשת אלא בסמוך" — צ"ל לר"מ ש"סמוך" הוא רק סימן יי על איוו בהמה חלה הקדושה עצמית, היינו שהמעלה ד"סמוך" היא רק להורות שבהמה זו ראוי שתחול עלי' קדושת מעשר; אבל הקדושה גופא שחלה עלי' ע"י קריאת שם עשירי היא

31* ואף שבלא"ה י"ל שיראי' מהא דקרב כו' עדיפא ליי מכיון שזוהי ראי' מעצם מדריגת הקדושה של הבהמה עצמה, משא"כ הראי' מזה שאינה מתקדשת אלא בסמוך" היא ראי' מדבר שחוץ הימנה, (שאין הקדושה יכולה להתפשט ממנה והנחה) — מ"מ מובן שלפי הדעה שכמות עדיפא צ"ל עדיפות בהראי' מזה שאינה מתקדשת אלא בסמוך" מצד מעלת הכמות שבו, ומכיון שלר"מ עדיף הראי' מהא דקרב וכו' מוכח שלדעתו איכות עדיפא.

32 להעיר מהחקירה בנוגע לסימני בהמה טהורה, אם הם סימנים המבדילים או הגורמים (עיי' בארוכה בצפ"ע (להרצובי) על הרמב"ם ריש הלכות מאכלות אסורות. וראה לקו"ש ח"א ע' 222. ולהעיר ממורה נבוכים ח"ב סמ"ח).

33 וצ"ע ובירור אם צ"ל שני התנאים או אחד דיו. וראה בס' תולדות תורא (היימאן)

„אחרים אומרים“, משא״כ בשאר ה־ משניות יי מזכירים את ר״מ בשמו יי.

(משיחת י״ט כסלו, תשל״ב)

(34) וכדמוכח גם מזה שבמשנה זו עצמה
הרי בנוגע עצם הדין „עושה תמורה“ איתא
הלשון „דברי ר״מ“ — כי בלא הטעם „אילו
כו״“ אין שיטת ר״מ מבוארת.

(35) כי אי״ז קנס צודדי, כ״א שלא יהי׳
מודגש שאפשר לעקור כבוד רשב״ג.

שר״מ נזכר בשם אחרים : ברכות כט, ב. שבת
ה, א. עירובין נח, ב. סוכה ז, ב. נד, ב.
מגילה לא, ב. חגיגה ד, א. יבמות מח, ב.
נזירים כ, א. סוטה מו, ב. גיטין כו, ב.
ב״ב צו, ב. קז, א. סנהדרין סג, א. שבועות
לה, ב. ע״ז לו, ב. הוריות ט, א. זבחים
כט, א. מג, ב. צד, א. מנחות סז, ב. לו,
א. חולין סה, א. קיט, א. כריתות יא, א.

ב ח ו ק ו ת י ב

יעבירו) מעצמו משמע) הרי כבר ידוע שאין להאדם לבקר ולברור איזו תהי' קודש — ולמה צריך הכתוב להזהיר „לא יבקר גו' ? לכן פרש"י „לפי שנאמר וכל מבחר נדריכם", ולכן אפשר הקס"ד ש„יהא בורר ומוציא את (העשירי שיהי') היפה — ת"ל לא יבקר בין טוב לרע".

אמנם עפי"ז אי"מ סיומו „ת"ל לא יבקר בין טוב לרע) בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה", הרי לאו סיפא רישא וכו' :

(א) הקס"ד הוא רק דעליו לברור ולהוציא את היפה ולכן נאמר „לא יבקר", אבל מנא לן לומר ד„וכל מבחר נדריכם", הוא לעיכובא ולא חלה קדושה (כלל) באם לא הוציא את היפה — שלשלול זה מסיים „בין תם בין בע"מ חלה עליו קדושה" ?

(ב) פתח ב„יפה" ומסיים ב„תם" ?

(5) אף שרש"י לא הביא דרשת הגמ' (בכורות נח, ב) „אמותיהן מבחין כו' וגזעות ויוצאות לקראת אמם ולפקינהו אינהו יעבור כתיב ולא שיעבירוהו". וכמו שהקשה במשכיל לדוד על ג' רש"י „מוציאן בפתח". אבל בפשטות — „מוציאן" הוא לאו דוקא „מוציאן" בייס ואפ"ל רק גרם הוצאתן (תו"ת כאן). ובפרט שרש"י לא מסיק מ' חיתב ד„כל אשר" יעבור" (שמשמעותו מעצמו) מפשוטו, ובכלל לא עסיק בפירושו (שלכן לא העתיק חיתב „יעבור") ורק מפרש חיתבות „תחת השבט".

(6) להעיר מפרש"י שם „מלמד שיביאו מן המובחר" (ולא שצריך להביא וכיו"ב).

א. בדיני מעשר בהמה שבסוף פר' שתנו עה"פ „לא יבקר בין טוב לרע" פרש"י: „לא יבקר וגו' — לפי שנאמר: וכל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה ת"ל לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בע"מ חלה עליו קדושה ולא שיקריב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזו וליי' עבד".

והנה תחלת פירושו של רש"י „לפי שנאמר... ת"ל לא יבקר בין טוב לרע" מקורו בתו"כ. אמנם ידוע שאין דרכו של רש"י להעתיק דרשת רז"ל אא"כ מוכרחת היא להבנת פשוטן של כתו"ב; ומה שבנדו"ד מביא רש"י דרשת התו"כ י"ל בפשטות:

בפשטותן של כתובים אי"מ למה הוצרך הכתוב להזהיר „לא יבקר בין טוב לרע": דין מעשר בהמה מפורש בכתוב הקודם „כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהי' קודש לה'", ש"פשוטו — שהסדר צ"ל שהבהמות עוברות תחת השבט והעשירית קדושה — ולא שבורר ומוציא אחת מתוך עשר (ונוסף ע"ז — יעבור) ולא —

(1) כו, לג.

(2) ראה יב, יא.

(3) משא"כ סיומו „בין תם בין בע"מ חלה עליו קדושה" — ראה בכורות יד, ב (ובפרש"י שם ע"א (במשנה) ד"ה חוץ נז, א. ירושלמי ר"ה פ"א ה"א. וראה לקמן הערה 18, 22.

(4) ראה לקמן הערה 18, 22.